

KERESZTÉNY MAGVETŐ

LV. ÉVF.

1923. APRILIS—JUNIUS

2. FÜZET.

RENAN ERNŐ

Születése századik évfordulója alkalmából.

Emerson a nagyemberek hasznáról írva megállapítja, hogy a valódi és állandó érték azok útján száll az emberiségre, akik új eszméket termelnek. Az új alatt inkább formai s csak azon túl kell lényegi tartalmat keresni.

Minden revelatio magában hordoz a már létezőből bizonyos tartalmat s azzal nyer igazán nagy értéket, hogy a megjelenés idejében uralkodó sötétségbe bevilágít, azt megszakítja, szétszlatja és a sötétben munkálkodók között riadalmakoz.

Az a philosophus, akiről megemlékezni kívánunk, rendkívül sokszor szerezte meg a riadalmat és a fájdalmat okozó meglepést kortársainak és a körüle uralkodó rendszereknek. Nem hiszem, hogy egyszerűen a véletlen művének lehetne tulajdonítani, hogy a világszabadság nagy költőjével, Petőfivel, egy esztendőben született. Hogy Az Ember Tragédiája írója is akkor született, hogy számos más reform bölcsőjét ott találjuk a múlt század huszas éveiben, az nem ujság azok előtt, akik az irodalmi termékekkel és az eszmeáramlatokkal némileg ismeretségben vannak, de bizonyos, hogy az anyatejjel együtt a levegőt is szívja magába a kis gyermek.

Az ujszülött Renant nemcsak a természet, hanem a kor levegője is átjárta már a bölcsőben. Ő mondja *Ifjúkori Emlékeim* c. művében:

„Az erkölcsi romanticizmus fogantatott bennem már születésemnél, de bizonyos mértékig származásomnál fogva is.” Két hónappal idő előtt született s oly gyenge volt, hogy nem bíztak megmaradásában, de a javasasszony megjósolta, hogy élni fog, mert a kis ingecskéje, melyet az asszony a tóba dobott, azonnal kiterjesztette a két karját. A tündérek egész életében kísérték. Ő hitt bennök, mert a breton faj, melyhez ő is tartozott, „tündérországbán” lakott. A bretonok művészek abban, hogy még azt is vonzóvá tudják tenni, amit elhibáznak.

Ennek a fajnak a vallása arra való volt, hogy mögéje rejtse az eszményi iránti vonzalmát, de tévedés azt hinni, hogy őket a vallás lenyűgözi. Nincs még egy faj, amely a vallásban

nagyobb függetlenséget tudott volna megőrizni. A breton keresztények csak a 12-ik százban fogadták el a catholicismust. Nagyon kevés lendítés kellett volna nekik, hogy protestánsokká legyenek, ők is, mint vérrokonai, a walesi kelták. A francia bretonokat csak a XVII-ik százban tudták meghódítani magoknak a jezsuiták. Eladdig sajátos vallások volt, melynek főjellelvonása a szentek imádása.

Némelyik kis községben tíz, sőt tizenöt kis kápolna van emelve egyes szentek tiszteletére.

A szentek száma több százra megy s többet maga a nép saját köréből avatott azzá, már megtelepedésök idejében, az ötödik és hatodik százban. Azóta őrzik, kultiválják s a jezsuita papság sem merete bántani, ámbár nincs összhangban az egyházi szabályokkal. A nép száján forogtak a legfantasztikusabb legendák s a gyermek Renan képzelődésére igen nagy befolyást gyakoroltak. Az elrejtett, romladozó, feketére sötétült kis tilkos épületek közt susogó szellő, az összeropedt fekete ajtó, az elkopott faszobrok, festett ablakok, mély tisztelet és hódolat érzését gyökerezttették a kis Renan szívébe. Ezzel együtt ragadták meg a szent legendák, furcsa mesék, melyek szájról-szájra jártak. A szentekről hitte a nép, hogy csodát tudnak tenni, sőt, hogy némelyik élőlény.

Anyja szerettet elmondogatni egyik másik szent mesét, de rendesen a fiura bírta, hogy találja ki, mi bennök igaz és mi a költemény. „Ilyen körülmények között fejlődött ki bennem a historiai tanulmányok iránti érdeklődés. Így szoktam meg, hogy a felszín alá tekintsek és úgy halljak meg olyan hangokat, amelyek közönségesen nem hallhatók.“

Renan gyermek és ifjúi éve alatt a rideg Krédók és szentgyakorlatok világában élt. Kortársai csodálkozva kérdezték tőle, hogy férfi korában mi terelhette oly messze ettől a hitvilágtól. Ez rendkívül egyszerű dolog — mondja önéletrajzában. Az a kis latin iskola, amelyben tanult, olyan becsületes papok vezetése alatt állott, hogy ott csak jót lehetett tanulni. Főcéljuk volt, hogy becsületes embereket neveljenek. Kiváló gondjuk volt rá, hogy a XIX-ik száz szellője oda be ne jusson. Napoleonról vagy a forradalomról hátborzongás nélkül senki sem mert szólni. 1830 körül úgy és ugyanazt tanították, amit azelőtt kétszáz esztendővel.

„Azután ismertem meg azokat a tényeket, amelyek kényszerítettek föladnom eddigi keresztény hitemet, de tanítóimtól tanultam szeretni az igazságot, tisztelni a józan ész és megismerni az élet komoly oldalát. És ettől életemben sohasem tértem el.“ De a papi elem hiányzott belőlem már származásomnál fogva, mert erre sem atyámnak, sem az elődeinek nem volt hajlamok, anyai nagyanyám pedig olyan társaságban élt, amelyben nem tettek különbséget a királyhűség és hithűség

között. Így hát bennem kettős természet van, egyik nevet, mikor a másik sir.”

„A népet, de különösen a szegényeket nagyon szerettem. Kortársaim között egyedül én tudtam megérteni Jézus és Assisi Ferenc jellemét. A scholasticismus elleni kitörésem következtében egész filozofiai fölfogásom teljesen átalakult. Egész életemben irtóztam a farizeusi látszattól. Ebben a tekintetben Jézus sokkal nagyobb hatással volt rám, mintsem gondolni lehetne, mert ő egyenesen rámutatott és ostromolta a hipokritaságot és a tékozló fiuról szóló példázatban az erkölcsöt egészen helyes alapra, a sziv jóságára fekteti, holott ugylátszik mintha fölakarná borítani. Írásaimban mindig kimondottam, amit gondoltam, de beszédemben és levelezésemben megmaradtam annak a fiatal theologusnak, akit a papok aggódóvá, tartózkodóvá és félénkké növeltek, Jó pap lettem volna, de egy véletlen megváltoztatta pályámat. A kis vidéki városból bevetődtem a legzajosabb világvárosi társaságba, a St. Nicholasról nevezett párisi papi seminariumba. Párisi utam egy vallásból a másikba átlépést jelentette.”

Ez a különben jelentéktelen seminárium új főnököt kapott, aki minta és szabadelvű nevelést akart adni a papságnak s egyben a nemességnek, az állam e két főtényezőjének. Azt akarta, hogy ezek kölcsönös hatással alakítsák át az ország vezető szellemét. „Nagy és megrázó hatással volt egész lényemre a párisi intézet erőteljes és ellenmondást nem tűrő irányzata. M. Duponloup — a seminárium igazgatója — a szószeros értelmében átfurmált engemet.”

A St. Sulpiceból a St. Sulpice seminariumba ment. Itt egészen ellenkező szellem uralkodott. „Négy év alatt szörnyű harc ment végbe bennem.” Önéletrajzának ez a legmeghatóbb és legérdekesebb része. Itt rájött arra, hogy a keresztény hit központja minden igazságnak. Ezután két évet az Issy seminariumba töltött teljes elzárkozottságban, csupán tanulmányainak élve. Főfigyelme a filozofiára irányult, de rájött, hogy csak a pozitív tudomány igazi forrása az igazságnak. Azután már a tudományos szellemet mivelté magában. A beszélgetések és vitatkozások rendjén igazgatója magához hivatta és kijelentette, hogy igen belemerült a racionalismusba, ami legnagyobb ellensége a hitnek s végül azzal szakította félbe a beszélgetést, hogy Renan nem keresztény. „Te nem vagy keresztény!” olyan megrázó ítélet volt, hogy sokáig nem nyughattam miatta, de harminc évvel később magam is rájöttem, mennyire igaz volt.”

Újból visszatért a St. Sulpice seminariumba, neki adta magát a héber, görög és különösen a biblia tanulmányozásának. „Betetőztem tanulmányaimat és megszereztem magamnak egy bibliai katolicizmust. Ezt szerettem s ma is szeretem, de miután rájöttem, hogy énemmel összeférhetetlen, elváltam tőle. Az egyházi szent szertartásokkal szakítottam. Mintegy két hó-

napon át protestáns voltam, de még nem tudtam megválni a hosszú multtól. Olvasni kezdettem a német írókat. Hej, ha én úgy gondolkozhatnék mint Herder és megmaradhatnék papnak! De a katolicizmus iránti tiszteletem nem engedte meg, hogy olyan felfogás mellett katolikus pap maradjak. De keresztény maradtam és ekkor támadt eszméim ugyanazok, amelyeket „Jézus életében” kifejtettem. Midőn az egyházból kilépés gondolata foglalkoztatott, erősen élt bennem az a meggyőződés, hogy Jézushoz hű maradok, az ő tanítványa leszek. Ettől kezdve — mondhatom — a Jézus élete lelkemben már megvolt fogalmazva. Jézus valóban mindig mesterem volt.“

„Midőn elhatároztam, hogy az igazat fogom követni bármily áron is, meg voltam győződve, hogy őt követem és az ő parancsainak engedelmeskedem. Eddig, reméltem, hogy még visszatérhetek kiindulásom pontjához, de ezt a reményt teljesen elveszítettem, s látom hogy a katolicismushoz visszatérnem immár lehetetlen. 1845. október 6-án bementem a St. Sulpice semináriumba. Ez volt utolsó utam papi öltözetemben. Kiléptem. Átstem az első napok aggasztó gyötrelmeim. Egyedül tanulmányaimra támaszkodtam. Azokat folytattam és tizenkét hónap multával alig tudtam megmagyarázni, hogy is hihettem valaha az orthodox teológiában.“

Ezek után a vallomások után már tisztán áll előttünk, hogyan bontakozott ki az ifjú Renan egyénisége. De ehhez még szükséges volt a nagy nyilvánosság előtti föllépés. Ez is bekövetkezett egy vallásbölcselemi tanulmánnyal.

Az a tény, hogy a papi pályával szakított, a külömben is forradalmi hangulatos negyvenes és ötvenes években ismertté tette a nevét. De a mivel világot előtt *Jézus életével* lett részint az elismerés, részint a gyűlölet és megvetés tárgya. Egyszerre fölzúdult ellene a klerikális tábor. Egyik vádat a másikra halmazták.

Az a közismert vád, hogy Jézus élete nem életrajz, hanem inkább regény, nem tekinthető komoly kritikának, hanem az egyháziak védelmi fogásának. Jézus életét Strauss Dávid megelőzőleg harminc évvel egészen önálló fölfogás szerint írta meg, s a francia fölfogásra kevés vagy épp semmi hatást nem gyakorolt. Annál riasztóbb volt Renan könyve, mert színes, könnyű és meglepően magával ragadó olvasmány. Lépten, nyomon új és szokatlan tételeket állít az olvasó elébe, mert azt mondja: „Jézus Názárethben született s csak nagyon nehézkes fordulat által sikerült a mondában őt bethlehemi születésűnek nyilatkoztatni... Ő a nép alsó rétegeiből származott. Apja József, anyja Mária középsorsu emberek voltak, munka után élő kézművesek, oly állapotban, amilyen keleten gyakori, melyet se jóllétnek, se nyomornak nem lehet nevezni.“ „A család egy vagy több házasságból szaporodva, meglehetősen népes volt. Jézusnak voltak fi és nővérei, kik közül ő volt a legidősebb.“

Unokaöccsei ragaszkodtak a fiatal mesterhez, valódi testvérei ellenkeztek vele, ők „az Ur testvérei” címet vették fel. Ha ilyen kitünő eredetiségről szólva, mesteréről lehet beszélni, Hillel a szegény és szelid jellemű tudós, a képmutatók és papok ellenfele volt az. Az ő test. könyvek olvasása gyakorolt legnagyobb benyomást rá. A zsoltárok vallásos költészete, csodálatos összhangban állt lyricus lelkével. Ezek egész életén keresztül tápszereül és támaszául szolgáltak. A proféták, különösen Ezsaiás és a fogság idejében folytatója, a jövődőről szóló ragyogó álmaikkal, elragadó ékesszólásukkal, varázsló képekkel vegyített vonatkozásukkal, lettek az ő valódi mesterei. A parancsolt fényezés, mit Judeában látott, a hivatalos és közigazgatási művészet, nem tetszett neki. Amit ő szeretett, azok az ő galileai falui voltak . . . Ő mindig a természet közelében maradt. A bretoni szerény viszonyok között élt Renannak egész egyénisége, olyan egyszerű, őszinte és becsületes volt, amilyennek a názareti ácsfiát látta. Az is hosszú ideig harcolt önmagával, mielőtt megtehetné a döntő nagy lépést, de átlátta, hogy csak lelkét követve teheti azt a szolgálatot, amelyre elhívást kapott. A zsidók talán sohasem szomjuhozták annyira a csodaszerűt, mint Jézus korában. Jézus semmit sem különbözött e tekintetben honfitársaitól. Ő hitt az ördögben, kit úgy képzelt, mint a rossz szellemét és az egész világgal együtt azt hitte, hogy az idegbetegségek az ördögök művei. Korán kifejlett egyéni jelleme. Korán lelép a köznapiság ösvényéről, hogy hivatását kövesse. Jézus, mint minden ember, kit egy eszme elfoglal, keveset adott a vér kötelékeire. Az ily természetek egyedül az eszme kötelekeit ismerik el. Jézusnak nem volt se dogmája, se rendszere, hanem személyes elszántsága, mely bensőségre nézve minden teremtett akaratot tulszárnyalva, még most is kormányozza az emberiség sorsát. A vallásban mindig a buzgóbb rész újít. Kortársai megújított földet, új Jerusalemet reméltek. Jézus akkor lépett föl, mikor Palesztinára ez a rekkenő léghör nehezedett. Az önzéstől, szomorúságunk forrásától megszabadulva csak művére, fajára s az emberiségre gondolt. Állítják, hogy a puszta volt az iskolája és hogy gyakran sokáig tartózkodott ottan, de az Isten, kit ott talált, nem volt az ő istene. Ez legfennebb a Jób istene volt, szigorú és rettenetes, ki senkinek sem ad igazat. Olykor a sátán is eljött őt kísérteni. Ilyenkor visszatért kedves Galileájába, hol ismét feltalálta menyei atyját, a zöld halmok kristályvizü kutak, gyermekek és nők csoportjai között, kik vidám lélekkel és szívökben az angyalok énekével várták Izrael megváltását.“

„Atyja mesterségét az ácsságot folytatta. Ebben nem volt sem megalázó, sem akadályozó körülmény. A zsidó szokások megkivánták, hogy a szellemi munkával foglalkozó ember is tanuljon valami mesterséget“.

Azt könnyű elképzelni, hogy ha valaki Jézusban csak a

testté lett igét látja, botránkozást talált Renan érező, emberiesen élő Jézusában, de az emberek rendre rájönnek, hogy ez a valódi, ez az igazi emberfia, aki jónak sem tartotta magát, minthogy egyedül csak az Isten jó.

Renan megmagyarázza Jézus valódi belső tartalmát:

„Mi volt Jézus gondolatmenete? Az emberek, kik legmagasabb fogalommal bírtak Istenről Sakia-Muni, Zoroaster, Plato, Szt. Pál, Assisi Szt. Ferenc, Szt. Agoston . . . az istenit magokban érezték. Az Isten fiainak e nagy családjában elsősorban Jézusnak kell állani. Jézusnak nem voltak látnokságai; Isten nem beszélt vele, mint egy rajta kívül állóval, Isten benne van és szívéből meríti mindazt, amit atyjáról mond. Ő állandó közlekedés által Isten keblében él; ő nem látja őt, de hallja anélkül, hogy a dörgésre és Mózes égő bokrára, a Jób zivatárjára, a görög bölcsek oraculumára, Socrates demonára és Mahomet Gabriel angyalára, mint kiegészítő eszközre szorulna. Jézus egy percben sem mondja ki a szentségtelen eszmét, hogy ő Isten volna. Istent úgy fogja föl, mint atyát, — im ez a Jézus egész theológiája. Jézus Istene a mi Atyánk. Ő nem a részre hajló zsarnok. Ez az emberiség Istene. Jézus, ki az Isten valódi országát alapítá, az alázatos, a szelidek országát, im ez a Jézus kezdetben, a szűzies és tiszta napokban, hol az ő atyjának hangja keblében a legtisztább csengéssel visszhangzott. Ekkoron volt néhány hónap talán egész év, midőn az Isten valóban a földön lakott. A fiatal ács hangja rendkívül kedves hangzása volt. Végtelen varázst lehellett személye és kik őt ezelőtt látták, nem ismertek rá. Szeretetreméltó jelme és kétségenkívül elragadó szép arca, varázskört vont körülötte, melyből e jó indulatu, gyermeteg nép nem menekülhetett. „Olyan vonzó, olyan elragadó a Renan Jézusa, mint az evangeliumoké, hogy szeretnénk lábai elé borulni, látni és hallani őt.

„Alapigéje: „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei atyátok tökéletes.“ Egy tiszta cultus, egy papnélküli vallás, mely a szív érzésén, Isten utánzásán és a mennyei atyával való közvetlen érintkezésen nyugszik, lett következménye ez elveknek. Jézus soha sem rettent vissza a merész következményektől, melyek belőle a judaizmus kebelében elsődrendű forradalmárt csináltak. Mire valók az ember és Isten közli közvetítők a tisztasági és más szokások, melyek a testet érintik? A zajjal osztogatott alamizsna, a mellverő imádkozások? Mire a formák, melyek „a védelem ürügye alatt elfojtják a vallást“. Jézus örökre megvetette alapját az igaz hitnek és ha a vallás az emberiség lényegéhez tartozik, megérdemli az isteni rangot, melyet neki adtak. Egy egészen új eszme, egy új vallás eszméje, mely a szív tisztaságára és az emberek testvériségére van alapítva, általa vezetett a világba, egy annyira magasztos eszme, hogy a keresztény egyház egészen félreismerete az ő szándékát, sőt még mai nap is kevés lélek képes odáig felemelkedni. Jézust

kora és minden századok izgatóitól megkülönbözteti az ő tökéletes eszményisége. Mint minden nagy ember, Jézus is szerette a népet s körében jól találta magát. Az a gondolat, melyet Jézus Jeruzsálembe magával vitt s mely, úgy látszik, benne mély gyökeret vert, az, hogy lehetetlen a régi zsidó szertartással kiegyezkedni. E perctől kezdve nem zsidó reformátor, hanem a judaizmus megsemmisítését tűzi céljául. Ő forradalmár a legnagyobb fokon. Ő az ember és nem a zsidók jogait hirdeti. Az ember vallását és nem a zsidók vallását. A valódi hívek lélekben és igazságban fogják imádni az atyát. Jézus megalapította az Isten országát, a lélek országát, mely mindenkit királlyá és pappá tesz. A menyország ti bennetek van. Az érnyes és erkölcsös emberiség bizonynyal elégtételt nyerend". Így lelkesedik Renan.

„Jézust sok csalódás és bántódás érte tanítványai és a farizeusok részéről. Az utolsó napokban az elfogadott küldetés iszonyu terhe kegyetlenül nehezedett vállaira. Az emberi természet egy pillanatra felébredt benne. Talán kételkedni kezdett saját művében. A félelem és habozás erőt vettek rajta... de isteni természete majd fölülkerekedett. Kikerülhette volna a hálált, de nem akarta. Műve iránti szeretete győzedelmeskedett.“

„Elfogadta a pohárnak fenéig kiürítését és ekkor Jézus ismét megtalálja önmagát tisztán, legkisebb zavar nélkül. A vitakozók szörszálhasogatásai, a csodatevő és ördögűző hiszékenysége el van feledve. Nem marad egyéb hátra, mint a kínszenvedések páratlan hőse, a lelkiismeret szabadságának alapítója, a tökéletes példány, melyre minden szenvedő lélek gondolni fog, hogy magát megerősítse és megvígasztalja.“

Még csak egy befejező vonást hallgassunk meg a Renan ajakáról: „É fennkölt személyt, ki még most is mindennap vezérli a világ sorsát, szabad isteninek nevezni, nem abban az értelemben, mintha Jézus magában foglalná az egész istenséget, vagy hogy azzal egyenlő volna, de abban az értelemben, hogy Jézus az az egyén, aki az emberiséget legközelebb vitte az istenséghez.“

Bár rendkívül tömörítve, ez a képe Renan Jézus életének. Előttünk, unitáriusok előtt, ujat nem tartalmaz, de a katolikus egyház, melyhez tartozott, az orthodoxia, vagyis a hagyományok őre, mely nem akarja új világitásban látni az örök igazságot, megbotránkozott mikor a könyv 1863-ban megjelent, s azóta sem bocsátott meg. 1863-ban a francia püspök föllépett Renan ellen s hivatkozva az istentelen, káromló és fölforgató műre, kívánta tanári székéből eltávolítását. Tíz év múlva a *College de France*-ban újból alkalmazást nyert, s a Francia Akadémia tagjává választotta.

Rendkívüli irodalmi munkásságot fejtett ki. Keleti utazásai s az őskori hagyományok, leletek és iratok alapján nemcsak Jézus életét, hanem az Apostolokét, a kereszténység történetét

(7 köt.) Szt. Pált, az Antikrisztust, a két első száz eszmefejlődését megírta. 1880-ban a londoni Hibbert alapítvány igazgatósága, mely unitáriusokból áll, meghívta előadás tartására. Ennek eredménye: Roma intézményeinek és művelődésének a kereszténységre és a katolikus egyház fejlődésére való hatásairól írt kötete.

Az előadások végén Dr. Martineau tolmácsolta az alapítványi bizottság köszönetét azért az élvezetért, mellyel ő is a hallgatósággal együtt élvezte azokat a történelmi rajzokat, amelyek egyfelől philosophiai körzetbe ölelték az egészet, másfelől gazdag színekkel festették meg a drámai helyzeteket s az egészet az irodalmi nyelvezet olyan csodás bájával vonták be, amilyen-nel egész Európában csak a franciák rendelkeznek s azoknak is az élén Renan Ernő.

Renan munkásságát a sajtó és a közvélemény mindig nagy figyelemmel kísérte. A mi öreg és bölcs *Keresztény Magvetőnk* a 80-as években mindenik kötetében beszámol újabb műveiről párisi levelezője Charruaud tollából. Mindig új eszméket tár föl, de rendszeren túlzottnak vett merészséggel. Szülővárosában tartott beszédében azt mondta: „Igen, én szeretem az igazságot, kerestem, követtem, ahová hívott.” Rossz néven vették tőle, mint protestánstól, hogy a bűnről így nyilatkozott: „Egyik kérdés, melyet a protestánsok ellenem mindig felállítanak az, hogy mit tartok a bűnről.” Jó Isten! Azt hiszem, hogy ezt én egészen mellőzöm. Semmit sem tudok erről a szomorú dogmáról. Megvallom, hogy minél többet gondolkozom róla, mindinkább úgy találom, hogy a bölcselem a jó kedélyben áll. (XIX. 316.) Ettől az elvtől egy pár regényes történelmi rajzában eltért, miért is sok szemrehányásban volt része.

Annál jobban méltányolták a „Kereszténység eredetéről” írt nagy művét, melybe Jézus életét is belefoglalta, mint egyik kötetet. Szívesen foglalkozik az otestamentummal. Megírja Izrael történelmét. Néhol egészen egyezik a modern theologusokkal, de vannak oly állításai is, amelyeket ma nem lehet elfogadni. Ilyen a Mózes szerepléséről írt rész, melyben Mózes, részint legendái, részint történelmi személynek tekinti.

Nagy elragadtatással ír a prófétákról, Isten emez embereinek fenséges szelleméről és rettenthetetlen bátorságáról, kik Sámuelről Krisztusig egy nagyszerű arcképcsarnokot alkotnak.

Nemcsak a múlt idők nagy jellemi, hanem kortársai is érdekelték, habár ő a philosophusok módja szerint, azt tartotta igazi boldogságnak, ha félre vonulva eszméibe és gondolataiba merülhetett. 1885-ben Lesseps az Akadémiában emlékbeszédet tartott. Renan volt megbízva, hogy a beszéd után a szónokot méltassa. Renan felülmulta önmagát és elragadta hallgatóságát. Egyik tudósító azt írta: Lesseps sokszor fogják még dicsérni, de nem hisszük, hogy valaha, valaki jobban dicsérje. „Lesseps

úr arcképe a nagy munkás jutalma marad és a festőművésznek, ki azt ecsetelte, egyik mesterműve.”

Renan gazdagon termelő munkás volt. A francia nemzet büszke volt rá s a keresztény igazságokért lelkesedő emberiség a nagy apostolok és profétai lelkek közé sorozza, mert lelke fénysugárkévéjéből pazarul szórta a világosságot. A XIX-ik száz nagyon sokat veszítne, ha Renan lelki termékeit letörölnék e százesztendő granit oszlopáról. Nekünk, akiket a tudományos és hitigazságok világában nem választ el semmiféle korlát, jól esik, hogy bár e néhány halvány vonásban megjeleníthetjük közönségünk előtt.

Nekünk Jézus olyan becses és megbecsülhetlen, hogy aki életével, jellemével és munkájával szeretettel foglalkozik, az előttünk kedves és tiszteletre érdemes. Meggyőződéssel valljuk, hogy Renan sokkal többet szolgált Jézus igazi nagysága és értéke föltárásában, mint azok, akik nem mernek vagy nem akarnak földi pályafutásával foglalkozni, hanem csak a mennyben Isten jobbján ülőt várják, hogy megjelenjen. „Jézus földi pályája nem egyéb volt, mint egy nem látott világenergiának a megjelenése. Azonos volt azzal a munkássággal, amely a teremtés elsónapjától kezdve Isten hatalmát és bölcsességét élővé és hatóvá tette a világegyetemben, s midőn azt mondta, hogy Isten lélek, azzal fölemelkedett a tér és idő korlátai közül, ahol a test szerint élt és olyan eszménykép lett, amely túlhatott a földön és a látható világon. (Carpenter.)

A Jézus kereszténysége mint legyőzhetetlen vallásos erő él és teremt új lelkeket, akik tovább adják az ígét és új kijelentések tolmácsaivá lesznek.

Az emberek sokszor eltévelyednek, gyakran megbotránkoznak a messzelátókon és a bátorsággal szólókon. Ezek először pusztában kiáltók, de azután a megértés és a megtisztelés is elkövetkezik. Renan meghalt 1892-ben. Tisztelői emlékszóbot emeltek születése helyére Bretogn kis városába Tregierbe 1903-ban. A nemzet magáénak vallotta, de a babonás bretoniak a legmagasabb helyre engesztelő oszlopot állítottak, hogy az égietek kiengeszteljék, mert Renan szobrónak a kis városban helyet adtak. A hatalmas mű elkészült. Két méter magas Krisztus-szobor, körülötte a két lator keresztre feszített szobra. A lépcsőzetet két kemény bronzvitéz őrzi: Szentgyörgy és Szentmóric. Ám legyen így, mert most már a kis város két Jézussal dicsekedik, egyik, melyet csak a Triguierben lakók és vendégeik látnak, másik, melyet maga Renán készített s amelyet az egész keresztény világ lát és tanulmányoz. Ez a szabad vizsgálódás emlékműve, az az aggódó visszamaradás bálványja.

Nagyon sokat köszönünk a Krisztus-szobrok őrzőinek, melyek a Kr. u. 5-ik száztól kezdve benépesítik a keresztények templomaít, utcáit és téreít, de Munkácsy és azok akik

az élő Jézust kívánják láttatni a mai emberrel az életért és békességért sovárgó néppel kívánnak együtt élni, az élő mester lábaihoz vágnak és mi, akik az evangélium boldogító ígéit kívánjuk és szeretjük hallani, mindig hálások maradunk az olyan magyarázókhöz, amilyen Renan Ernő volt.

Születése századik évfordulóján eloszlott a sötét fátyol, melyet a Krisztust féltő keresztények borítottak e nagy íróművész homlokára. Most már messzefénylő glória díszíti. Ehhez Franciaország adta a legélénkebb sugarát a párisi Sorbonneban. A köztársaság elnöke, a miniszterek és a két ház, de egyben a kül öld is, nem véve ki a katolikus Spanyolországot és Belgiumot, képviselőik személyében jelen voltak. A francia szónoki hév ilyen dicsőítő szavakban tört ki: „Renan tizenkét kötetes műve hősköltemény, amely sokkal nagyobb szabású és jobban vonzó az Iliásnál és az Odysseánál, mert sokkal szélesebb körben festi az emberiség sorsát; olyan vallástörténelem, amely az emberi teremtő szellem legfelsőbb rendű alkotásai között fog helyet foglalni mindig.“

Dr. Boros György.

JÓLTEVŐK EMLÉKÜNNEPE A KOLOZSVÁRI
KOLLÉGIUMBAN.
MEGNYITÓ BESZÉD.

Mondotta: dr. Gál Kelemen igazgató.

Ezelőtt 80 esztendővel, 1842-ben történt. Főtanácsi gyűlésre gyűltek össze a presbiterek, az öregek, egyháziak és világiak vegyesen. A tanácsosok templomi díszben, lassú, ünnepélyes menetben vonulnak a templomba. Az orgona felbúg és méltóságosan hangzik fel a nagyszámú áhítatos gyülekezet ajkán: „Tebenned biztunk eleitől fogva.“ Székely Miklós püspök alakja jelenik meg a szószéken. A hívek áhítattal csüngnek ajakán.

Vége az istentiszteletnek. A menet ugyanolyan ünnepélyes lassúsággal „a szokott gyűlési terembe“ vonul. Az elnöki széket Dániel Elek főgondnok és a püspök foglalják el. Megkezdődik az egyház legfőbb törvényhozó testületének, a főtanácsnak tanácskozása. Szegedi Mihály kormányzéki titoknok, Kelemen Benjámín és Körmöczi József eléterjesztik Bölöni Farkas Sándor végrendeletét: könyvtárát, pénz- és térképgyűjteményét, amerikai útján gyűjtött emlékeit az egyháznak hagyja, örökösévé a kollégium könyvtárát teszi. A főtanács tagjai megilletődött lélekkel hallgatják a végrendeletet, hálás szívvel fogadják a nagylelkű adományt. A gyűlés a könyvtár átvételére és kezelésére két külön bizottságot küld ki. Egyiknek kötelességévé teszi, hogy évenként jelentést terjesszen elébe.

Ezzel a hagyománnyal a könyvtár eddigi állománya és keretei akkor alig remélt méretekben megnagyobbodnak. Az addigi diák-könyvtáros helyett a könyvtár élére most egy tanárt tesznek. Mindjárt meg is választják Brassait s könyvtár-kezelési szabályzatot dolgoznak ki. Az adományozó sírja fölébe „célszerű emlék“ állítását határozzák s mindjárt aláírási ívet is indítanak az adakozásra. Elrendelik, hogy könyomatú mellképe „a néhai jelleméhez illő egyszerű ráában üveg alatt“ a könyvtárba helyeztessék. Ugyanakkor kimondják a Zsuki és Augusztinovics képeinek megszerzését és a könyvtárba helyezését is s a végrehajtásra az elnöklő főgondnokot kéri meg.